

Jau kopš šī gada janvāra pirmajām dienām sākušas veidoties latviešu leģiona vēstures lappuses, kas pēc padarīta darba dos biezu sējumu ar 16 nodaļām. Ieskatoties šī mīzu pasākuma projektā, atrodam tekstu, kas raksturo topošās vēstures nepieciešamību: vēl dzīvi ir daudzi cīņu dalībnieki, no kuriem iespējams iegūt personīgas liecības, tāpat vēl sameklējami vēsturiski dokumenti uc. materiāli, un viņu izvērtējums būs ar lielu nozīmi turpmākām paudzēm. Interesantu nobeigumu grāmatai dos slēdziens par latviešu karavīru sadarbības ar vāciešiem otrā pasaules karā, kā arī latviešu karavīru stāju un ideāliem šinī laikā un — par turpmāko cīņu neizbēgamību un nepieciešamību.

Atceroties domstarpības par mūsu leģionu pašā latviešu sabiedrībā, kā arī uzbrukumus mūsu karavīriem un asās pārrunas sakarā ar dažām nepilnībām prof. Spekkes Latvijas vēstures angļu valodas izdevumā, pasāktā leģiona vēsture sola būt objektīvs, uz visiem pieejamiem dokumentiem balstīts darbs, pēc kura iznākšanas vairs nevarētu būt iebildumu ne pret tā autentiskumu, ne pret bieži apšaubīto paša leģiona un tā cīņu nozīmi: šis darbs cels gaismā dažu vēl nezināmu fakti un dos toreizējās situācijas raksturojumu, no kuras izauga leģiona tapšanas nepieciešamība.

Leģiona vēsture top Augustdorfā, un apmeklētājs tur pats savām acīm var pārlicināties par darba sarežģīto raksturu un archīva materiālu solīdo daudzumu, ko pāršķirstot no ik lappuses citas pretim pulveža dūmu smaka un asiņu garošanas, it kā vēsturiskie notikumi būtu piedzīvoti tikai vakar. Daļa dokumentu, piem., leģiona ģenerālinspektora štāba archīvs izceļojis no Līepājas uz Dancigu, Gistrovu un Lībeku, un no turienes — 1949. g. likvidējoties Latviešu karavīru palīdzības pārvaldei, kas karavīru aprūpes pienākumus nodeva DV — nonāca Latviešu centrālās komitejas bēgļu dzīves archīvā. Pagājušā rudenī LCK nolēma stāties pie Latviešu leģiona vēstures rakstīšanas, atļaujot izsniegt vēsturiskos materiālus DV, kas arī uzņēmušies materiālās rūpes par šī mīzu darba sagatavošanu.

Leģiona vēstures archīva materiāls iedalāms 4 galvenās grupās, kas aptver 15. un 19. divīzijas, policijas pulku un būvbataljonu vēsturi. Blakus ģenerālinspektora štāba archīvam un daudziem nejauša rakstura dokumentiem, rīcībā ir vēl vairākas vēstures materiālu galvenās grupas. To vidū ir plkv. Silgaila manuskripts, kas apcer leģiona gaitas līdz Kurzemes kaujām un beidzas ar 1944. g.

10. oktobrī, kad 19. divīzija šķērso Daugavu pie Kalnciema, lai dotos uz Kurzemi pretim jaunām smagām cīņām; plkv. Plensnera Informācija par latviešu leģionu; Rīgas brīvprātīgo policijas pulka karadarbības dienasgrāmatas no šo vienību komandiera plkv. Oša štāba (aptver darbību pie Nēveles un Turmontiem līdz 1944. g. novembrim); atsevišķu leģiona vienību komandieru personīgās atmiņas un kaujas apraksti, kā arī pulku dienasgrāmatas, to vidū plkv. V. Januma, ģen. Skaitlauka, uc. dati. Tā, piemēram, plkv. Kociņa, plkv. Stipnieka uc. dienasgrāmatas un Kurzemes vienību komandieru ģen. Bangerskim nodotie ziņojumi sastādītu 19. div. Kurzemes cīņu laika materiālus.

Blakus militāro notikumu atspoguļojumam šais dokumentos nenoliedzami interesants ir politiskais fons, uz kura tie norisinājās. Tā ģenerālinspektora štāba arhīvs, kas satur sarakstes, protokolus, intervijas, iesniegu-

mus, vācu oriģināldokumentus uc., liecina arī, ka šis štābs, īpaši 1944. g. trausmainajās dienās, bija gandrīz vai vienīgā latviešu iestāde, kam bija iespējams nodarboties arī ar civilām problēmām, kā pašpārvaldes, lauku iedzīvotāju un viņu inventāra un vispār latviešu evakuācijas lietām utt. Kāda akts liecina, ka ts. būvbataljonus iesaucamo veselība vispār nekad nav tūkusi pārbaudīta, un ģenerālinspektors ierosina pārbaudes tomēr izdarīt, visus veselos ieskaitot 15. divīzijā, bet pārējos atbrīvojot no diene-

sta. Kāda cita akts satur norādījumu, kas raksturo vācu politikas un latviešu nacionālo interešu sadursmi: kad vācieši grib 3500 jauniešu no 4000 jauniešuktajiem nosūtīt lidlauku apkāpnes darbos Veronā, Itālijā, ģen. Bangerskis protestē, bet saņem vācu ģen. Groša atbildi: „Vienalga, kur cīnās — galvenais ir laba vadība.” Vēl kādā dokumentā lasāms šāds vācu komandiera spriedums par mūsu karavīriem: „Völlige Versager,” — kaut tajā pašā laikā vācu virspavēlniecība sevišķi izceļ mūsu karavīru varonību. Un vēl kādā vietā atrodami burtiski šādi vācu komandiera vārdi: „Par kritušu latvieti neraud neviena vācu māte!”

Interesantu ainu par mūsu nelielās

laudas spējām dot skaitliski efektīvu organizētu spēku, sniedz kara aprīnķa pārvalžu pārskats par 1906.—1924. g. dzimušo vīriešu iesaukšanas rezultātiem: pavisam pārbaudīti 142.000, derīgi karadzenestam 95.000, jau iesaukti 43.000, uz noteiktu laiku atlikti 15.000, līdz turpmākam atlikti 34.000, atvalināti 2000, nederīgi 18.000, derīgi ārrindas dienestam 23.000, veselības atvaļinājumā 5000. Kāds cits dokuments dod pārskatu par cilvēku skaitu dažādās vienībās 1944. g. jūnijā: leģiona divīzijās 30.000, policijas vienībās 12.500, vācu armijas izpalīgos 11.000, vācu robezsargu vienībās (Pērkonē un Kolķas rajonā) 400, ievainoti 3000, aviācijas vienībās 300, vācu flotes vienībās 50, iesaukšanas stadijā 12.500, Vācijas darba dienestā (RAD) 3000, darbos Vācijā 18.000, — pie kam vācu iestādes prasa iesaukt vēl 11.000. Kopskaits sastāda apaļus 100.000!

Vēstures skeleta un pirmraksta sagatavošana uzticēta kalpakietim un otrā pasaules kara dalībniekam kapt. Oskaram Caunitim, kas Augustdorfas birojā vada augas dienas, rūpīgi pa arhīvu meklēdamies, izvēlēdamies, sistematizēdam, piezīmēdam, salīdzinādam, rakstīdam. Viņam šajā darbā ir jau sava pieredze: 1937. g. viņš sarakstījis 2. Ventspils kājnieku pulka vēsturi 400 lappusēs. To no militārā viedokļa rediģējis plkv. Spandegs, no literārā Aleksandrs Grīns.

„Cik ilgā laikā domājat darbu paveikt?” grib zināt žurnālists.

„Paies vismaz pusotra gada, līdz būs veikts pirmraksts.” — Lai ilustrētu darba apjomu, viņš atgādina J. Rasmaņa 1949. g. sarakstīto manuskriptu Latviešu trimdinieki Vācijā, kas aptver 620 lappušu.

Nav nodoma Latviešu leģiona vēsturi tūlīņ pēc nobeigšanas arī iespēst, jo tik kapitālam izdevumam būtu vajadzīgi lieli līdzekļi. Bet manuskriptu izgatavos vairākos eksemplāros, un vienu no tiem, kopā ar pamatdokumentiem, nosūtīs uz Vašingtonu mūsu sūtniecībai uzglabāšanai. Manuskripta pārbaudei nodibināta īpaša redakcijas kolleģija, kurā ietilpst mūsu vecākie virsnieki.

P. K.